

שיחת הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א לפרשת שמיני תשס"ג שכל ורגש בליל הסדר

שתית יין - ענין חיובי או שלילי?

נאמר בפרשתנו: "וידבר ה' אל אהרן לאמר: יין וְשֵׁכָר אֵל תִּשְׁתֶּה אֹתָהּ וּבִנְיָן אֶתְךָ בְּבִאָכְךָ אֶל אֱהֹל מוֹעֵד וְלֹא תִמְתּוּ" (ויקרא י, ה-ט). מכאן לכהן ששתה יין בשיעור שיש בו כדי לשַׁכֵּר, שאסור להכנס מן המזבח ולפנים, ואם נכנס - חייב מיתה ועבודתו פסולה. כמו כן, מי ששתה יין או שאר דברים המשכרים, אסור לו להורות בעניני איסור והיתר (כריתות יג, ב), וכן אסור לו לשאת את כפיו (תענית כו, ב) או להתפלל (ערוכין סד, א).

עוד מצאנו, שכשמשנה רבינו מדבר על הטובות שה' עשה לישראל, הוא אומר: "אֲתֶם רְאִיתֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְעֵינֵיכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם... וְאֹלֶךְ אֶתְכֶם אַרְבַּעַיִם שָׁנָה בַּמִּדְבָּר, לֹא כְּלוֹ שְׁלֹמֹתֵיכֶם מְעַלִּיכֶם וְנַעֲלֶךְ לֹא בִלְתָה מְעַל רְגַלְךָ. לֶחֶם לֹא אֲכַלְתֶּם וַיִּינְךָ וְשֵׁכָר לֹא שִׁתִּיתֶם, לְמַעַן תִּדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (דברים כט, א-ה). וקשה: בשלמא "לא כְּלוֹ שְׁלֹמֹתֵיכֶם מְעַלִּיכֶם וְנַעֲלֶךְ לֹא בִלְתָה מְעַל רְגַלְךָ", אלו אכן טובות גדולות. גם "לֶחֶם לֹא אֲכַלְתֶּם" היא טובה גדולה, כי במקום לחם רגיל, זכו לאכול לחם שמים. אבל "יִינְךָ וְשֵׁכָר לֹא שִׁתִּיתֶם" - מה טובה היא זו? אמנם שתו מים מבארה של מרים, אַךְ וְכִי מִיָּם טוֹבִים יוֹתֵר מִיֵּינְךָ וְשֵׁכָר?! התשובה נמצאת בהמשך הפסוק: "יִינְךָ וְשֵׁכָר לֹא שִׁתִּיתֶם, לְמַעַן תִּדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם". היין מבלבל את הדעת ("עד דלא ידע"), ואם כן חסד ה' הוא זה, שארבעים שנה "יִינְךָ וְשֵׁכָר לֹא שִׁתִּיתֶם, לְמַעַן תִּדְעוּ" בידיעה ברורה, בלי בלבולים, "כי אני ה' אלקיכם!"

מכל הנ"ל עולה לכאורה מסקנה, ששתית יין איננה ענין רצוי. מאידך, ישנן ראיות להפך. הכתוב אומר על היין שהוא "מִשְׁמַח אֱלֹקִים וְאִנְשִׁים" (שופטים ט, יג), ואמרו חז"ל: "אם אנשים משמח, אלקים במה משמח? מכאן, שאין אומרים שירה אלא על היין" (ברכות לה א), ולכן קבעו חז"ל, שברכות חשובות - קידוש, הבדלה, ברכת המזון, ברכת המילה, וברכות הנישואין - יש לומר על היין, וכן בליל הסדר קבעו לנו חז"ל לשתות ארבע כוסות של יין, כי גם הסדר הוא שירה לה'. הרי ששתית יין נתפסת גם כדבר חיובי. מה א"כ יחס התורה לשתית יין - חיובי או שלילי?

אין אומרים שירה אלא על היין

נראה שמדובר בשני צדדים של אותה מטבע. מה עושה שתית יין לאדם? גורמת לו לקחת את העולם בקלות. אדם שלוגם קצת יין, מתחיל "לרחף", ואינו עומד עוד עם שתי רגליו על קרקע המציאות. מצב זה גרוע מאד מצד אחד, וטוב מצד אחר. גרוע מצד אחד - לגבי עבודת המקדש, פסיקת הלכה, נשיאת כפים ותפלה. כי את עבודת המקדש יש לקחת ברצינות מירבית, צריך תשומת לב רבה לכל פרט ופרט, שלא תפסל העבודה. גם פסיקת הלכה צריכה

להעשות מתוך רצינות מירבית, לשקול את כל צדדי החיוב והפסור, האיסור וההיתר; וכן בתפלה - יש לעמוד כמי שעומד בפני מלך. בענינים אלו אי אפשר "לרחף", ולכן לגביהם - שתית יין איננה דבר טוב. מצד שני, אם רוצים להגיע למצב של שמחה - טוב להיות מנותק מעט מן המציאות. שמעתי מהרב זללה"ה, שלמרות ש"ימי הפורים אינם בטלים לעולם" (ילק"ש משלי רמז תקמ"ד), מכל מקום החיוב להגיע ל"עד דלא ידע" לא ינהג בימות המשיח. למה? כי רק בעוה"ז, שיש בו כל כך הרבה צרות, קשה לשמוח כל עוד לא הגענו למצב של "עד דלא ידע". אבל בימות המשיח, שלא יהיו צרות, לא נצטרך להתנתק מן המציאות כדי לשמוח. להפך, המציאות עצמה תהיה מציאות משמחת, ועל כן לא נצטרך אז להגיע ל"עד דלא ידע" כדי לשמוח. על כל פנים, בעולם הזה יש צורך בדרך כלל להיות מנותקים קצת מן המציאות כדי להגיע לשמחה, ולדבר זה היין יכול לסייע.

נמצא אפוא, שעבור השכל - היין אינו טוב. הוא מטשטש את ההכרה ומבלבל אותה. לעומת זאת עבור הרגש - היין טוב ומועיל (כמובן, רק עד גבול מסוים). הוא עוזר להתנתק מן המציאות ולהפעיל את הדמיון, מה שנצרך מאד כשרוצים לומר שירה, שבה הדרך היא לדבר בלשון מליצה ומשל, הרחוקה לפעמים מן המציאות האמיתית. (למשל, אם בלשון רגילה היינו אומרים: "ראיתי עצים גבוהים", שזהו תאור מדוייק של המציאות, הרי שבשירה היינו מפליגים ואומרים: "ראיתי עצים שצמרותיהם מגיעות עד לשמים", שזהו תאור שאינו צמוד למציאות האמיתית).

לשון שירה - קשה להבנה

יסוד זה, ששירה נאמרת בלשון אחרת מאשר דיבור רגיל, רואים גם במקרא. בתורה קל בדרך כלל להבין את הכתוב יותר מאשר בנביאים ובכתובים, כי בנביאים ובכתובים חלקים גדולים הם שירה, ואילו התורה כתובה בלשון פשוטה. כמו כן, גם בתורה עצמה ישנם חלקים שהם שירה, ואז באמת הסגנון הוא אחר. ברכות יעקב לבניו, ולהבדיל, ברכותיו של בלעם הרשע, הן בלשון של שירה, וכן שירת הים, שירת האזינו ושירת הבאר - כולן כתובות בסגנון אחר לגמרי משאר חלקי התורה. את הכל כתב משה רבינו מפי הגבורה, אבל פעם כתב בלשון שירה, ופעם בלשון רגילה. וכשהמקרא נוקט לשון שירה, שהיא במקרים רבים לשון מליצה ומשל, קשה יותר להבין את כוונת הדברים. על דברי יעקב ליהודה: "אֶסְרִי לְגַפְּנֵי עֵירָה וְלִשְׁרָקָה בְּנֵי אֶתְנֹנֹ" (בראשית מט, יא), רש"י מביא כמה פרושים, מפני שזו שירה, ועל

(ירד' פסחים פ"א ה"א; ולכן יש לשתות כל כוס בבת אחת, ולא בהפסקות), אבל ודאי אין הכוונה לשכרות כמו בפורים (ע"י בה"ו שם), אלא כמו שדברנו, רק להתרומם ו"לרַחֵף" קצת מעל פני הקרקע כדי להרגיש בני חורין ולתת על כך שירה לה', בלי לאבד את שיקול הדעת ההלכתי, הנדרש מאד לקיום מצוות הלילה.

גם עולם ההלכה השכלי אינו מנותק לגמרי מן הרגש. כשדנים למשל על חלב שנשפך לתבשיל בשרי, יש מקום לפעמים להקל לאדם עני מה שלא היינו מקילים ליהודי עשיר. גם לצַעַר אלמנה משקל גדול בהלכה. ודאי שאסור להתיר בשר בחלב בכל מקרה שבו השואלת היא אלמנה, אבל במקרים גבוליים, כשיש פוסקים שניתן לסמוך עליהם להקל, יש מקום להתחשב בכך. מסופר על ר' ישראל מסלנט זצ"ל ("תנועת המוסר" ח"א פרק ל"א), שבאחת השנים לא היה יכול להיות נוכח בשעת אפיית המצות שלו. תלמידיו, שקבלו עליהם את ההשגחה במקומו, בקשוהו לתת להם הוראות, באלו הדורים להזהר ביותר. צוה עליהם ר' ישראל להזהר בעיקר שלא לצַעַר את האשה העוסקת בלישת הבצק ולא להאיץ בה למהר עבודתה - מתוך זריזות וזהירות המצוה - באשר אשה זו היא אלמנה עלובה, ויש בזה משום לאו ד"כל אלמנה ויתום לא תַעֲנוּן" (שמות כב, כא) ... ודאי שר' ישראל לא רצה לאכול חמץ בפסח, אלא שידע שצריך גם לשים לב לאלמנה, ולא לצַעַר אותה בגערות שתחיש את מעשיה, כמו שעשו הנוגשים לבני ישראל במצרים... תלמיד חכם לוקח גם את השיקול הזה ללב, עם כל הזהירות מחמץ בפסח. ודאי יש אפוא מקום לרגש גם בשיקולי פסיקת ההלכה, אבל יחד עם זה יש להשאיר במסגרת השו"ע, מה שאפשר להקל על השו"ע, אפשר להקל, ומה שאי אפשר - אי אפשר. אם אלמנה יושבת עגונה במשך עשר שנים ואין בסיס להתירה מעגינותה, אי אפשר להתירה גם אם הלב כואב מאד על מצבה. לחזון איש הגיע מקרה של אשה שהיתה עגונה למעלה מעשר שנים, והוא לא מצא מקום להתיר אותה, ולא התירה. כי כשאי אפשר - אי אפשר, עם כל הצער והכאב. לעומת זאת, על הרב זצ"ל מסופר, שפעם הגיע אליו מקרה של אשה שהיתה זקוקה לגט ולא היתה יכולה לקבל את הגט, והרב לא מצא פתח להתיר אותה, ופרץ בכבי גדול. בתוך כך קיבל שיחת טלפון, שעל פיה כבר היתה עצה כיצד להתיר את אותה אשה בלי גט. כנראה שהרב זצ"ל היה זקוק לדמעות כדי להשיג את ההתר הנכון... אבל כמובן שהרגש אינו עוזר נגד ההלכה. צריך רגש, אבל צריך לפסוק לפי ההלכה.

שמחה בליל הסדר - על מה?

כפי שאמרנו, בליל הסדר צריך הרבה שכל, לדעת את כל ההלכות, אבל צריך גם הרבה רגש. ובענין הרגש - צריך לדעת על מה להתרגש ועל מה לשמוח בליל הסדר. נציין שלשה ענינים שראוי לשמוח עליהם בליל הסדר:

כן קשה להבין מהי באמת כוונת הדברים. לעומת זאת, לשון רגילה פחות משתמעת לשני פנים.

אחד הפיטנים הגדולים שלנו הוא ר' אלעזר הקליר. רש"י מצטט מדבריו הרבה פעמים (תהלים קכא, א; דניאל ח, יד; יומא סז, א ועוד), וגם האר"י הקדוש החשיב מאד את פיוטיו. מאידך, האבן עזרא (בפירושו לקהלת ה, א) שופך על הקליר אש וגפרית, וטוען כנגדו כמה וכמה טענות. אחת מטענות האבן עזרא נגד הקליר, היא על החריגות שיש בפיוטיו מכללי הדקדוק. אסור לנו להכניס את ראשו בין שני ההרים האלו, הקליר והאבן עזרא, אבל אם רש"י והאר"י החשיבו כל כך את הקליר, מותר לנו לסנגר עליו מעט ולומר, שיש לשון של דיבור ויש לשון של פיוט, ומה שפסול ואינו תקני בלשון הרגילה - אינו פסול לשימוש בתחום הפיוט.

יסוד זה, שמותר לחרוג מכללי הסגנון הרגיל בשביל השירה, רמוז לעניות דעתי בתורה. בפרשת המילואים נאמר: "ועשית לאהרן ולבניו כֶּכָּה, ככל אשר צוית אתֶּכָּה" (שמות כט, לה). לא כתוב "אוֹתֶּךָ" או "אוֹתֶּךָ", אלא "אתֶּכָּה", מה שאינו מתאים לשום כלל דקדוקי. ודאי שבכל אות שבתורה ישנם סודות נסתרים, ר' עקיבא היה דורש על כל קוץ וקוץ שבתורה תילין תילין של הלכות (מנחות כט, ב), אבל על פי נגלה, נראה לעניות דעתי ששינוי זה נעשה בשביל החרוז (כֶּכָּה - אתֶּכָּה). הרי שלמדנו מכאן, שבשביל החרוז מותר לחרוג מכללי הדקדוק. רש"י לא העיר שם שום דבר, למרות שבמקומות אחרים רש"י רגיל לעמוד על הבדלים בין לשון שירה ללשון רגילה. אולי היה פשוט אצלו מה שאמרנו, שבשביל חרוז מותר לפעמים לחרוג מכללי הדקדוק המקובלים.

ראינו אפוא שני עולמות. עולם של שֶׁכַּל - שבו אין מקום לייץ, באשר הייץ פוגם בהפעלת ההגיון צרוף, ועולם של רגש, של שירה ופיוט, ששם דוקא יש מקום נכבד לייץ, "אין אומרים שירה אלא על הייץ", מפני שבלי יין האדם עומד עם שתי רגליו על הארץ, בעוד ששירה צריכה להאמר דוקא מתוך "ריחוף" והתרוממות מעל הקרקע. אמנם לא "עד דלא ידע", אבל קצת להתרומם מעל הארץ - צריך.

שֶׁכַּל ורגש בליל הסדר

בליל הסדר אנו זקוקים לשני הדברים. אנו זקוקים לשיקול דעת הלכתי, איך לאכול מצה, איך לאכול מרור, כזית בכדי אכילת פרס, הסבה, נטילת ידים עם ברכה ובלי ברכה, וכל מיני פרטים הלכתיים הנוגעים לליל הסדר. מאידך, ההגדה כולה היא שירה אחת גדולה, שירת הגאולה ממצרים, ולזה אנו זקוקים להרבה רגש, כראוי לאמירת שירה. ועל כן, מצד אחד תקנו לנו חז"ל לומר את ההגדה על ארבע כוסות של יין, כדי להתרומם למצב שבו נוכל לומר שירה. אמנם אנו שקועים בים של צרות, פיגועים ועירקים ואמריקאים ועוד צרות אחרות, אבל בזמן הסדר צריך להתרומם מעל כל זה. להרגיש: עכשיו יצאתי ממצרים! אני בן חורין! ה' הולך לפני בעמוד אש וענן, ואין עלי פחד משום דבר שבעולם! יחד עם זה - לא להשתכר. אמנם בירושלמי אמרו שארבע כוסות נתקנו כדי להשתכר בהם

לעצמם חנוכיות של שבעה קנים, ולהכשל באיסור דאורייתא של עשיית מנורה כתבנית המנורה שבמקדש (עי' ר"ה כד, א), לכן תיקנו שמונה ימי חנוכה, כדי שלא יכשלו בזה. אבל יש גם תירוץ אחר לשאלה זו, שאמר אותו ר' שמחה זיסל זיו זצ"ל, הסבא מקלם, והוא זה שנוגע לענינו. הוא תירץ כך: אם היינו עושים חנוכה שבעה ימים בלבד, היה נראה מכך כאילו סבורים אנו שרק שמן של נס דולק ע"י הקב"ה, ואילו שמן רגיל דולק "מעצמו", "באופן טבעי". על כן קבעו חז"ל שמונה ימי חנוכה ולא שבעה, כדי להראות שאין הבדל בין שמן של נס לשמן של טבע, וכמו ששמן של נס אינו דולק מכת חוקי הפסיקה, אלא מכח גזרתו של הקב"ה שצוה עליו לדלוק, כך גם שמן טבעי אינו דולק מכת חוקי הפסיקה, אלא מכח גזרת ה', ומתוך זה נבין שגם נצחון החשמונאים על היונים, שלא התרחש באופן שלמעלה מן הטבע, היה ארוע שהתרחש רק בגזרת ה' ובהשגחתו, ולא דבר שקרה "מעצמו", "באופן טבעי", בגלל גבורת החשמונאים או טכסיסי מלחמה מחוכמים שנקטו בהם וכיו"ב (חכמה ומוסר ח"ב מאמר ס"א). וזהו כעין דברי הרמב"ן שהזכרנו לעיל, שכתב שעלינו להאמין שכל דברינו ומקרינו, גם ה"טבעיים", כולם ניסים, ו"אין בהם טבע ומנהגו של עולם".

ג) סיבה נוספת לשמחה בליל הסדר היא, כמובן, על גאולת ישראל, שיצאנו משעבוד קשה בגשמיות, ועוד יותר מזה ברוחניות, לחרות עולם. כלל ישראל היו שקועים במצרים במ"ט שערי טומאה, ואם היו נשארם עוד מעט במצרים, חלילה לא היה כבר את מי להוציא משם, כפי שמרומז בלשון חז"ל שאמרו, "שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ", שעיקר הכונה בזה הוא, שלא הספיק בצקם הרוחני של אבותינו להחמיץ, עד שנגלה עליהם הקב"ה וגאלם, בטרם ישקעו בטומאת מצרים שקיעה מוחלטת שאין ממנה תקומה.

אנו אומרים בהגדה: "ויצאנו ה' ממצרים - לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף וכו'. נאמר כמה טעמים לזה, למה לא היתה מכת בכורות ע"י מלאך. אחד הטעמים, מפני שהיו יהודים רבים שמלאך כבר לא היה מסוגל להבחין שיהודים הם ולא מצרים. רק הקב"ה עוד היה מסוגל להבחין בכך, וידע שלא להכותם. ודאי, לא כל ישראל היו כך. היו צדיקים כמו אהרן הכהן, יהושע בן נון ועוד, אבל היו גם יהודים רבים שמלאך כבר לא היה מבחין בינם לבין הגויים. הרי אפילו אח"כ, אחרי שעמדו בכמה וכמה נסיונות, שיצאו למדבר בלי צדה, ולא אמרו 'היאך נצא למדבר בלא צדה' (עי' שמות יב, לט ורש"י שם), ואחרי שעמדו בנסיון הקשה, לחזור אחורה לצד מצרים, כדי שמצרים ירדפו אחריהם (עי' שמות יד, ב ורש"י שם), עם כל הזכויות האלה, עדין השר של מצרים טוען ביום השביעי: מה נשתנו אלו מאלו? (עי' ילק"ש רמז ר"ח). הוא אינו רואה שום הבדל בין יהודים למצרים, ודורש להטביע את ישראל יחד עם מצרים בים סוף. אמנם הקב"ה הכריע לא כך, הכריע שיש הבדל בין ישראל

א) ראשית כל, עלינו לשמוח בזה שהקב"ה החיינו וקיימנו והגיענו ללילה הזה, שבו אנו זוכים לקיים מצוות רבות כל כך. מצנת מצה, מצנת מרור, מצנת ארבע כוסות, מצנת סיפור יציאת מצרים, כמה וכמה מצוות. יש לשמוח בזכות הגדולה שנפלה בחלקנו לקיים את כל המצוות היקרות הללו.

ב) כמו כן יש לשמוח בקידוש השם הגדול שהיה במצרים. הרי תכלית כל המכות והניסים שהיו במצרים היתה שיתקדש שם ה' ויתפרסם ענין השגחתו בעולם, כמו שכותב הרמב"ן בסוף פרשת בא, שתכלית הניסים הגדולים שהיו במצרים היתה, "שמן הניסים הגדולים המפורסמים אדם יודה בניסים הנסתרים", וכן "שנאמין בכל דברינו ומקרינו (גם ה"טבעיים)" שכולם ניסים, אין בהם טבע ולא מנהגו של עולם" (רמב"ן שמות יג, טז). כי מהו בעצם נס? נס הוא דבר שברור לנו שלא קרה "מעצמו", אלא רק מכח גזרת ה'. אלא שמתוך הניסים הגלויים עלינו להבין, שגם מה שלא נקרא אצלנו "נס", אינו קורה "מעצמו", אלא רק מכח גזרת ה', בדיוק כמו ה"נס". למשל: כשהופכים כוס מים, המים יורדים למטה. מדוע הם יורדים למטה? מדוע אינם עפים למעלה? כלם יודעים: כח המשיכה מושך אותם למטה. האם תמיד היה כך? לא תמיד היה כך. ביום הראשון והשני לבריאה, המים עוד לא ירדו למקומות הנמוכים, הם היו פזורים על פני כל הארץ (רש"י בראשית א, ט). רק מהיום השלישי, כשה' אמר: "יקו המים מתחת השמים אל מקום אחד" (בראשית א, ט) נוצר המצב המוכר לנו כיום, שהמים רק יורדים ואינם עולים (וכשה' רוצה, הם שוב עומדים כנד - בים סוף ובירדן). אין שום דבר שפועל מעצמו, הכל לפי גזירת המלך.

מה א"כ ההבדל בין טבע לנס? מדוע למים שעומדים כחומה אנו קוראים "נס", ולמים שנשפכים למטה אנו קוראים "טבע"? ההבדל הוא רק זה: הטבע הוא דרך ההנהגה השכיחה של ה' בעולם, והנס הוא הנהגה שאינה שכיחה. מה שרגילים אנו לראות בכל יום נקרא 'טבע', ומה שנראה לנו כדבר חריג וחד פעמי נקרא 'נס', אבל האמת היא ששניהם גזירת מלך. אין הבדל אצלו ית' בין נס לטבע, הוא עשה את הטבע והוא עשה את הנס, ושני סוגי הארועים קורים רק בהשגחתו וברצונו. שום דבר לא קורה "מעצמו". **ענין זה, ששום דבר לא קורה "מעצמו", וכל הנעשה בתבל נעשה בהשגחתו ית', נתפרסם בעולם ע"י הניסים שעשה ה' במצרים, כפי שכתב הרמב"ן. ועל פרסום ענין זה, שיש בו משום קידוש שמו ית' בעולם, שהוא מנהיג את הכל, עלינו לשמוח בליל הסדר.**

[כעין דברי הרמב"ן, אמר גם הסבא מקלם זצ"ל בענין אחר. ה' בית יוסף' מקשה, כידוע, על תקנת ימי החנוכה: הרי ליום אחד היה מספיק שמן בפך הטהור שמצאו במקדש, אם כן לא שמונה ימים היה הנס, אלא רק שבעה, ומדוע אפוא תקנו חז"ל שמונה ימי חנוכה ולא שבעה? (בית יוסף' או"ח סי' תר"ע) ישנם תרועים רבים לקושיה זו, ביניהם תירוצם של הרב קוק זצ"ל (מצנת ראה), או"ח סי' תר"ע ס"א) והרב פראנק זצ"ל, שתירצו תירוץ נחמד מאד, שאם היו עושים חנוכה שבעה ימים, היו יהודים עלולים להתקין

שמעתי פעם מהרב עובדיה יוסף שליט"א: הנביא מבטיח לנו בשם ה' (לגבי הגאולה העתידה): "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז, טו). ואמרו על זה חז"ל: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות - יותר מנפלאות שעשיתי עם האבות" (ילק"ש בשלח רמז ר"ג). וקשה: הרי הפסוק אומר "כימי צאתך מארץ מצרים", משמע - כמו ביציאת מצרים. כיצד א"כ מסיקים מכאן חז"ל, שנפלאות הגאולה העתידה תהיינה גדולות יותר מאלה שהיו ביציאת מצרים?

הסביר הרב עובדיה במשל: כשהמציאו את הטלפון, אנשים התרגשו מאד. פלאי פלאות! מדברים כאן, ושומעים אותך בבית השני! לעומת זאת היום, אם אתה מחייג לאמריקה ואינך משיג קשר, אתה מתלונן על בזק... כי זה כל כך פשוט, כבר אין זה חידוש שאפשר לשמוע אותך עד אמריקה. ועל כן, אם רוצים לרגש אותך, להראות לך איזה חידוש, צריך להראות לך חידוש יותר גדול מזה שאפשר לדבר עם אמריקה. כך גם בענין הניסים: שאפשר להפוך מים לדם והגוי שותה דם והיהודי שותה מים, זה כבר ראינו במצרים. נסים כאלו אינם עוד בגדר "נפלאות" עבורנו, אלא דברים "רגילים" כביכול, שהרי הם מוכרים לנו כבר, ואנו מספרים אותם לילדים בכל שנה ושנה. ועל כן, אם הנביא מבטיח לנו שבגאולה העתידה נראה "נפלאות", על כרחך שמדובר בנסים גדולים יותר מאלה שהיו במצרים, אחרת אין כאן "נפלאות" אלא דברים שאנו כבר רגילים אליהם. הסבר זה יפה מאד, אבל שבעים פנים לתורה, וחשבתי לבאר את הענין גם בדרך אחרת: אפשר באמת, שהנפלאות שתהיינה בגאולה העתידה לא תהיינה גדולות יותר מאלו שהיו במצרים (וממילא לא קשה על דברי חז"ל מלשון הפסוק), אלא שהם יחדרו יותר עמוק ללב. במצרים ראינו נפלאות גדולות, וכן על הים ובמעמד הר סיני, ואף על פי כן, לאחר ארבעים יום ישראל כבר חוטאים עגל. הרי שהדברים לא חדרו מספיק לעומק הלב. בימות המשיח, הנסים אולי לא יהיו יותר גדולים, אבל יחדרו יותר ללב. ההכרה בהשגחת ה', בדברי הרמב"ן "שכל דברינו ומקרינו כלם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם", לא תהיה רק לארבעים יום, אלא הכרה נצחית שלא תשתנה, שלא יהיה חורבן נוסף, שלא יהיה עגל נוסף, לא מרגלים נוספים, יהיה בנין ירושלים לעולם ועד, ומלכות שמים לעולם ועד, נגיע להכרה עמוקה ויציבה שאין עוד מלבדו, "והיה ה' למלך על כל הארץ" במהרה בימינו, אמן.

למצרים, אבל רואים מכאן עד כמה היו ישראל קרובים להשתקע בטומאת מצרים.

ממצב ירוד ושפל כזה, הגענו בתוך ימים ספורים למצב של נביאי ה', שראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים (עי' רש"י שמות טו, ב ד"ה זה א-לי), אח"כ רואים את המעמד הגדול בהר סיני, ואחרי זה זוכים להגיע לארץ זבת חלב ודבש, הרי אלו מתנות נפלאות, שעלינו לשמוח עליהן שמחה עצומה בליל הפסח, לא רק מן השפה ולחוץ, אלא לעורר את לבנו לשמוח באמת בגאולה הנפלאה שהעניק לנו הקב"ה, לצאת מטומאת מצרים ולהגיע לכל המדרגות הרוחניות הנפלאות הללו.

אמונה בגאולה העתידה - גם ברגש

גם הגאולה העתידה היא ענין של לב, לא רק של שכל. הרב מבריסק זצ"ל מדייק, שמבין שלשה עשר עקרי האמונה, שנים עשר עקרים שיכים רק לשכל, אבל אחד - ש"ן גם ללב. העיקר הראשון, להאמין שיש בורא לעולם, הוא ענין לשכל בלבד. אין כאן כל ענין לרצות כך או אחרת. צריך להאמין במציאות ה', וזהו זה. כך גם בענין האמונה באחדות ה', בכך שאין לו גוף, וכן שאר העיקרים.

אבל ישנו "עיקר" אחד, ששם לא די רק באמונה בשכל, אלא צריך גם רגש. "אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח, ואף על פי שיתמהמה, עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא". לא מספיק להאמין בביאת משיח. יש לצפות ולרצות שכבר יבוא! "וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מוכן לביאתו... הוא כופר" (רמב"ם הלכות מלכים פ"א ה"א). זהו אפוא עיקר שמסור גם ללב, לא רק לשכל.

"כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ושאינו מתאבל על ירושלים - אינו רואה בשמחתה" (תענית ל, ב). הסביר הרב קוק זצ"ל, שאין זה רק בתור שכר, מידה כנגד מידה, אלא גם בדרך הטבע. אדם שלוקח דבר ללב, שמח כשהוא בא על תיקונו. אדם שאינו לוקח את אותו דבר ללב, לא אכפת לו גם כשבא על תיקונו. למשל: יש אנשים שיוצאים מהכלים אם "ביתר ירושלים" ניצחה. אני יכול ב"ה לחיות טוב גם אם "ביתר ירושלים" מפסידה, ועל כן גם כשהיא מנצחת אינני מתפעל מזה יותר מדי... (יש אמנם אנשים שאם "ביתר ירושלים" ניצחה זו ראייה אצלם ש"יש אלקים". אבל אני ב"ה מאמין שיש אלקים גם אם "ביתר ירושלים" מפסידה, ועל כן אינני זקוק לנצחון שלהם, וגם אין לי מה לשמוח עליו...). מי שלוקח דבר ללב, שמח כשהוא בא על תיקונו. מי שלוקח את המצב שלנו ללב, את המצב הרוחני שנמצא בשפל, עם שר המשפטים ה"נפלא", ועם אותם אנשים שלא אוכלים אמנם חזיר, אבל ממנים אותו להיות שר משפטים, ואת המצב הכלכלי הנורא, כל הגזירות הכלכליות שצפויות כעת, שקשה לדעת אם הן כלכליות או קלקליות, והמצב הבטחוני שכל הזמן קשה, מי שלוקח את כל אלו ללב, בודאי ישמח כשהדברים האלה יבואו על תיקונם, כשיתגדל ויתקדש שם ה', במהרה בימינו.